

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Магістерська програма екуменічних студій

ВИВЧЕННЯ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА УРОКАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ

ЕТИКИ

Магістерська робота

Студент: Мирослава Топілко

Науковий керівник: Галина Сохаль

Львів 2012

План

План	2
Вступ	3
Розділ I	Ошибка! Закладка не определена.
Давньохристиянські символи, як прообрази ікони.	Ошибка! Закладка не определена.
Технологія виготовлення ікони	Ошибка! Закладка не определена.
Джерела української ікони	Ошибка! Закладка не определена.
Основні сюжети та різновиди української ікони ..	Ошибка! Закладка не определена.
Розділ II	Ошибка! Закладка не определена.
Конспект уроку I	Ошибка! Закладка не определена.
Конспект уроку II	Ошибка! Закладка не определена.
Висновок	Ошибка! Закладка не определена.
Література	Ошибка! Закладка не определена.
Додаток	Ошибка! Закладка не определена.

Вступ

Що таке сакральне мистецтво? Його можна означити, як мистецтво, тісно пов'язане з вірою в Бога, релігійними обрядами, життям та Божественим символізмом. Цю тематику можна розглядати у різних площинах, зокрема у площині історичного встановлення та розвитку, досліджувати богословське вчення, що стосується сакрального мистецтва, можна зупинитись на мистецькій цінності феномену чи досліджувати різновиди, прояви та форми сакрального мистецтва. Заглиблюючись у дослідження, можна знайти багато різноманітної літератури, що висвітлюватиме ту чи іншу проблематику, однак метою магістерської роботи є формування доступного цікавого матеріалу для ознайомлення учнів сьомого класу із сакральним мистецтвом на уроках християнської етики.

Потреба візуалізації виникла вже на початку встановлення Церкви аби засвідчити та зберегти відомості про життя вагомих осіб чи існування важливих історичних подій. Багато інформації про події минулого ми і зараз черпаємо із знахідок, що зображують давнину. Вже для нащадків тих християн, що були очевидцями подій, які відбувались за життя Христа, стали актуальними питання, що стосувались зовнішності Христа, Марії та апостолів, адже вони додатково підтверджували ідентичність осіб та дійсність подій, що відбувались на початку християнської епохи. Такі звичні сьогодні нам засоби, як фотографія та відео, з'являться за багато століть, однак вже у ті часи люди відтворювали побачене за допомогою малярських засобів, що призвело до виникнення ідеології ікони та іконографіки. Та окрім існування нової Церкви, у перші віки християнської ери на іконографію впливали й інші культурно-духовні чинники такі, як зв'язок християнської Церкви із Старим Світом, роль зображень у римській та грецькій культурах, строге обмеження дозволених зображень у єврейському середовищі та становище самих християн у Римській імперії.

Тож що ж таке ікона? Якщо поглянути на неї із мистецького боку, то її не можна віднести ні до монументального, ні до станкового малярства. Ікона відрізняється від усіх видів та жанрів образотворчого мистецтва; цю відмінність легко зауважити навіть пересічній людині. Однак не лише мистецькі засоби чи молитва іконописця робить ікону іконою. Навіть доброї вправності, досвіду та таланту замало аби ікона повністю виконувала покладене на неї завдання. Вона повинна передавати людині зміст віри, доповнювати собою сприйняття віри через читання та слухання. Виконуючи своє призначення, ікона постає перед нами у різноманітних сюжетах, які не лише змальовують життя Христа, а й несуть у собі основні доктрини християнства такі, як подвійна природа Ісуса Христа, що є другою особою Святої Трійці та сином Богоматері Марії.

Саме слово ікона (*εἰκόνα*) у перекладі із грецької означає образ, зображення, портрет¹. У середньовіччі під терміном «священна ікона» (священний образ) також мались на увазі портретні зображення святих, життя і діяння яких вважались зразком християнського життя. У наш час, у релігійному контексті термін «ікона» зазвичай використовується на означення виконаних на дерев'яних дошках живописних творів, створених для проведення церковних ритуалів, оздоби храмів, а також для домашньої молитви. Однак, як видно із значення грецького терміна, ікона може бути виконана із слонової кістки, в техніці емалі чи із використанням будь-яких інших зображувальних засобів.

Згідно церковного передання, перші ікони намалював апостол Лука. Це були зображення Богородиці, намальовані з натури; таким чином датою зародження ікони можна вважати 50-60-ті роки першого століття Христової ери, коли Лука написав дві книги Нового Завіту – святу Євангелію від Луки та книгу Діянь святих апостолів. Дослідники вважають, що ранні ікони до IV ст. н. е. за стилем і малярськими засобами подібні до єгипецького малярства (фаюмського портрета)². Можливо у такій техніці була виконана і ікона написала

¹ В.Овсійчук та Д. Кравич, *Оповідь про ікону*, Львів, Інститут народознавства НАН України, 2000 р.

² В. В. Павлов, *Египетский портрет I - IV веков*. Москва, 1975 р.

апостолом Лукою. Сьогодні ми маємо мало відомостей про ранню ікону, тобто про ікону між добою апостола Луки та періодом імператора Константина, що у 313 р. міланським едиктом започаткував хрещення Римської імперії, тим самим забезпечивши умови для появи зображень Ісуса Христа, Богородиці та святих³. Та про існування найдавніших християнських ікон вже в I-II століттях ми дізнаємось із робіт Євсевія Кесарійського та Єпіфанія Саламінського.

Перші зображення творились стихійно та хаотично, без богословського підґрунтя, однак пізніше ікона викликала багато дискусій серед Отців церкви, що призвело до формування богослов'я ікони, так звану іконологію. Найпершими богословами були дванадцять апостолів, після них богослов'я формували ранні отці катакомбної церкви, так звані отці апологети. Назву апологети вони отримали через те, що займались відстоюванням вчення церкви і дискусіях із гностиками та язичниками. У цих диспутах заклались і викристалізувались основи вчення церкви та сформувалась термінологія, яку богослов'я використовує і досі.

Християнство вийшло з єврейського середовища, де здавна було вороже ставлення до фігуративних зображень. Суворі вимоги «не створювати собі кумира», записані у другій заповіді, залишились чинною і для християнства. Образ, як повернення до язичництва відкидався, тож у ікони було і багато противників. Серед Отців Церкви не було однозначним ставлення до ікони. Довгий період дебатів завершився приблизно у 730 р., коли імператор Лев III, що правив тоді у Константинополі, наклав повну заборону на виготовлення ікон та використання їх у храмах. Період активного іконоборства загалом тривав більше століття, із перервою між 780 та 813 роками, коли II Нікейський собор, що був сьомим Вселенським

³ Л. Евсеєва та ін., *История иконописи*, Москва «АРТ-БМБ», с.287, 2002

собором у 787 році відновив використання ікон⁴. Візантійське іконоборство остаточно завершилось у 843 році, після визнання Церквою іконоборства єрессю⁵.

У довгих богословських дискусіях навколо питання чи маємо ми право зображувати Христа Церква прийняла рішення на користь ікони і головним аргументом було воплощення Христа. Христос був реальною особою із плоті та крові, він жив серед людей, його бачили тисячі і тому його зображення, а також зображення Марії та святих є не лише дозволеними, а й корисними для наступних поколінь. Як казав святий Іоан Дамаскин, що виступав основним захисником іконопочитання «якщо би ми зображали невидимого Бога, то дійсно б грішили, бо не може бути зображене безтілесне і невидиме, те що не можна описати і яке не володіє формою»⁶.

Попри те, що Сьомому Вселенському соборі мистецтву ікони надали статус канону, нищення ікон продовжувало тривало цілих 55 років, та подальші поглиблення вчення про ікону зуміло зупинити іконоборство.

У період іконоборства було назавжди втрачено величезну кількість ікон, а також зображень у храмах, які мали не лише духовну, а й мистецьку цінність. Однак період іконоборства став важливим періодом осмислення значення і цінності ікони. Іконоборство змусило іконологів трактувати справу іконотворчості як богословську науку, помістити іконологію в чітко окреслені рамки церковного канону, покінчити з різноб'єм, хаосом і зловживаннями у творенні священних образів.

Протягом XI-X століть східними майстрами відновлювалась ікона, наново осмислена із глибокою богословською основою. Формування символіки кольору, розташування площин, ліній та просторово-часові співвідношення спиралось на декілька доіконоборчих джерел.

⁴ Книга Правил святих Апостол, святих Соборов вселенских и помесных, и Святих Отец., М., 1893. С. 5-6.

⁵ Р. Кормак, *Иконы*, Москва Издательство «ФАИР», 2008 р.

⁶ Прп. Иоанн Дамаскин, прп. Феодор Студит, О святых иконах и иконопочитании, Краснодар «Текст», 2006 р., с.329.

Головні із них викладені у трактаті «Корпус Ареопагітикум», відомому із 532-533 років і приписуваному учневі апостола Павла – Діонісієві Ареопагіту, котрий жив у I ст. нашої ери. Постать Діонісія можна вважати ключовою у формуванні візантійської естетики, адже він заклав основи теоретичного і практичного малярства. На основі «Корпусу Ареопагітикума» у період іконоборства і після нього малярі, церковні ієрархи та ченці створили декілька збірників, так званих ереміній, що містили практичні поради щодо іконографії, матеріалів та технік іконописання⁷.

Магістерська робота складатиметься із двох розділів. Перший теоретичний розділ складатиметься із таких підрозділів: 1) давньохристиянські символи, як прообрази ікони, технологія виготовлення ікони, 2) джерела української ікони, 3) основні сюжети та різновиди української ікони. Усе сакральне мистецтво є пронизане символізмом; символічні зображення притаманні йому і в наш час, тому своє знайомство із і сакральним мистецтвом ми почнемо із підрозділу про символічні зображення, що є прообразами ікони. Ознайомившись із етапами творення ікони, ми перейдемо до особливостей та витоків української ікони, та розглянемо основні іконні сюжети та різновиди. Другий розділ міститиме у собі розроблених два уроки християнської етики для учнів сьомого класу на тему «Християнські символи у традиціях та культурі українського народу» та, продовжуючи цю тематику, «Вивчення ікон як предмета сакрального мистецтва».

⁷ Д. Степовик, *Історія української ікони X -XX століть*, Київ «Либідь», 1996 р.